

ков. – М. : ИЭА РАН, 2009. – 147 с.

2. Тишков, В.А. Реквием по этносу. Исследования по социально-культурной антропологии / В.А. Тишков. – М. : Наука, 2003. – 542 с.

3. Белорусский народ заслужил право «людзьмі звацца» и жить на своей земле // Новости Беларуси. Белорусское телеграфное агентство [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : http://www.belta.by/ru/all_news/president/Beloruskij-narod-zasluzhil-pravo-ljudzmi-zvatstva-i-zhit-na-svoej-zemle---Lukashenko_i_598049.html. – Дата доступа : 07.07.2012.

4. Республика Беларусь. Общие сведения о государстве // Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : <http://www.president.gov.by/press10662.html>. – Дата доступа : 07.07.2012.

5. Республика Беларусь. География // Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : <http://www.president.gov.by/press10680.html>. – Дата доступа : 07.07.2012.

6. Республика Беларусь. Месца на Зямлі // Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : <http://www.president.gov.by/press23739.html>. – Дата доступа : 07.07.2012.

7. Республика Беларусь. Леса Беларуси // Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : <http://www.president.gov.by/press44856.html#doc>. – Дата доступа : 07.07.2012.

8. Республика Беларусь. Государственная символика // Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : <http://www.president.gov.by/press10664.html>. – Дата доступа : 07.07.2012.

9. Республика Беларусь. Полезные ископаемые // Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа : <http://www.president.gov.by/press68780.html#doc>. – Дата доступа : 07.07.2012.

Бароўка В.Ю.

ГЕАПАЭТЫКА Ў ТВОРЧАСЦІ СУЧАСНЫХ ПІСЬМЕННІКАЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ І ЛАТГАЛІ

Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Літаратура – сродак адлюстравання і мадэлявання рэчаіснасці і чалавека. У канцы ХХ стагоддзя ў мастацкай творчасці і ў літаратуразнаўстве набыла пэўную папулярнасць геапаэтыка. Тэрмін “геапаэтыка” стаў ўжывальным дзякуючы англічаніну Кенету Уайту, які выступіў прыхільнікам эстэтычнага ўвасаблення адметнасцей геаграфічных аб’ектаў дзеля інфармавання пра розныя мясціны зямлі, дзеля азнаямлення людзей са знакамітымі мясцінамі іх роднай і чужой зямлі. Геапаэтыка ў мастацкай творчасці – гэта найперш рэпрэзентацыя геаграфічных рэалій у прыгожым пісьменстве, адлюстраванне ландшафту, узнаўленне мясцін, звязаных з нейкімі вядомымі асобамі ці падзеямі, апісанне знакавых рыс агульнавядомых ці малавядомых геаграфічных аб’ектаў. Потым тэрмін “геапаэтыка” прыйшоў і ў літаратуразнаўства, але не набыў там адзінай трактоўкі. Геапаэтыка ў літаратуразнаўстве – “адмысловы від літаратуразнаўчых пошукаў, якія сфакусіраваныя на тым, каб устанавіць, як Прастора раскрываецца ў слове – ад скупых згадак у летапісах, сагах, бартавых

нататніках пірацкіх капітанаў да ашаламляльных вобразна-паэтычных сістэм, якія мы выяўляем, напрыклад, у Хлебнікава (дастасавальна да сістэмы Волга – Каспій), у Сент-Экзюперы (пустыня Сахара), у Сен-Жон Перса (Гобі, астравы Карыбскага мора) ці ў Гагена (Палінэзія)” [1, с. 158]. Мэта дадзенай працы – выявіць характэрныя рысы рэпрэзентацыі свайго рэгіёна ў творчасці сучасных пісьменнікаў Віцебшчыны і Латгаліі, звярнуць увагу на тыпалагічныя сыходжанні ў працэсе мастацкага ўзнаўлення сваіх географічных рэалій пісьменнікамі Беларусі і Латвіі. Пад геапэтыкай мы будзем мець на ўвазе асэнсаванне мастацкімі сродкамі нейкай канкрэтнай рэгіянальнай ідэнтычнасці.

Пісьменнікі Віцебшчыны пры ўзнаўленні характэрных рыс сваёй зямлі пастаянна акцэнтавалі, што гэта спрадвек край азёр і рэк, вялікіх і малых. Да месца прыгадаць паказальныя радкі з верша Рыгора Барадуліна “Вечалле”:

Спадчыннае возера маё,
Вечнасцю прывечанае
Вечалле [2, с. 21].

У творчасці аўтараў Латгаліі дамінантнай рысай географічнай прасторы практычна заўсёды выступала рака Даўгава. Даўгава – адзін з самых частых вобразаў у вершаванай творчасці класіка латышскай літаратуры Яна Райніса, дзіцячыя гады якога прайшлі ў Латгаліі. Як вядома, гэта рака працякае і па тэрыторыі Беларусі, таму не выпадковым быў зварот да яе такіх пісьменнікаў Віцебшчыны, як Арцём Вярыга-Дарэўскі, Тадэвуш Лада-Заблоцкі, Вацлаў Ластоўскі, Пятрусь Броўка, Тарас Хадкевіч і іншыя. Адзін з сучасных пісьменнікаў Латгаліі Станіслаў Валодзька, беларус па паходжанні, у сваіх вершах падкрэслівае, што ў яго чалавечай і мастакоўскай свядомасці непарыўна звязаны Дзвіна і Даўгава.

Калі аўтары XIX стагоддзя паказвалі Віцебшчыну краем лясоў (Ян Баршчэўскі, Вайніслаў Савіч-Заблоцкі), а аўтары савецкага часу (Пятрусь Броўка, Еўдакія Лось, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін) пераважна артыкулявалі “сінявокую” Віцебшчыну, Віцебшчыну партызанскую, то ў сучаснай літаратуры дыяпазон характарыстыкі роднай зямлі істотна пашырыўся. Перш за ўсё пісьменнікі акцэнтуюць старажытнасць гэтага краю. Пейзаж Віцебшчыны ў іх узнаўленні не толькі вясковы, хаця вясковая “прапіска” Віцебшчыны са старонак літаратурных твораў ніколі не знікала, але і гарадскі. Пры гэтым неабходна зазначыць, што Полацк у творчасці аўтараў Віцебшчыны згадваецца намнога часцей, чым Віцебск. Полацк – самы старажытны і самы вядомы горад гэтага рэгіёна.

Лірычны герой верша “Полацку” Навума Гальпяровіча падкрэслівае знітанасць чалавека з горадам:

Я на памяць твае павывучваў ўсе вуліцы.
Хоць павязку на вочы – любою прайду.
І Дзвіной, што да стромы Сафійкавай туліцца,
Праплыву. Прабягу праз усю Палату.

І шурпатую мову Барысава каменя

Зразумею адразу, бо ведаў здаўна,
Бо даўно сэрца поўнае любою памяццю,
Бо пячэ мне душу за нашчадкаў яна [3, с. 22].

Атрыбуты горада са старадаўнімі каранямі – гэта

Белая цэркаўка тоненькай свечкай.
Гнёзды шпачыныя над Палатой.
Цені дубоў над халоднай вадой [3, с. 22].

Для лірычнага героя верша Алега Салтука “Полацку” Полацк –
горад-рэальнасць і адначасова гістарычны і мастацкі помнік:

Век за векам няспешна ідзе
І вядзе несканчоныя войны...
Дзе твой след, Усяслаў Чарадзеі,
Княжа Полацкі вольны?

Я стаю над блакітнай Дзвіной,
Чую голас я шматвяковы.
“Смелы целам” і “вольны душой” –
Аб табе адклікаецца “Слова” [3, с. 80].

Лера Сом у вершы “Паштоўка” пры характарыстыцы горада
спалучае натуралістычна-рэалістычныя і імпрэсіяністычна-
рамантычныя фарбы:

“Полацк” праштэмпелявана...
Охра дрэў, блакіт вясны,
Ланцужок крыжоў парваны...
Адзінокі, неспазнаны,
Ціха спіць зачараваны
Калыханкаю Дзвіны [4, с. 75].

Нярэдка той ці іншы горад згадваецца ў сувязі з вядомай асобай:
Полацк у сувязі з Сімяонам Полацкім і Еўфрасінняй Полацкай ці
Усяславам Чарадзеем, Орша – у сувязі з Уладзімірам Караткевічам,
Ушаччына – у сувязі з цэлай плеядай знакамітых пісьменнікаў, гонару
беларускай літаратуры. Характэрны прыклад – верш Анатоля
Каняпелькі “Гасцінна да сябе паклікала”:

Гасцінна да сябе паклікала
Радзіма Барадуліна і Быкава,
Радзіма Еўдакіі Лось і Броўкі...
Паклікалі вушацкія гаворкі.
Ад Кублічаў, Пуцілкавіч, Старынкі

Зіхцяць, як росы, словы-залацінкі.
Расыпаны ў азёрах і барах.
У кожным слоўку – чабаровы пах.

У кожным слоўку – птушак галасы.
У кожным слоўку – шолах верасны.
У кожным слоўку – мудрасць, дабрыня,
Бясконцасць ночы і ўрачыстасць дня [5, с. 25].

У многіх творах пісьменнікаў Віцебшчыны паэтызуюцца рэкі.
Так, у гумарыстычным вершы Лявона Неўдаха “Не ўсміхайцеся,
Заходняя Дзвіна” выказваецца захапленне прыгажосцю, шырынёй і
глыбінёй Заходняй Дзвіны

Не ўсміхайцеся, Заходняя Дзвіна,
Я каюся – не стала лёгка жыць,
І нават больш гняце віна,
Што ўшыркі Вас не здолеў пераплыць [4, с. 52].

Малыя рэкі кшталту Дзісёнкі ў Міхася Райчонка, Мядзелкі ў
Ігара Пракаповіча, Ушачкі ў Рыгора Барадуліна і іншых аўтараў –
элемент пейзажу і адначасова напамін пра жыццёвы выток
канкрэтнага чалавека.

Ананімная, і не толькі, “вясковая” геаграфія – адметная рыса
геапэтыкі пісьменнікаў Віцебшчыны. Кароткая гісторыя сучаснай
Аршаншчыны ўвасобілася ў прозе Янкі Сіпакова. “Сляды” вёсак
услед за Петрусём Броўкам, Еўдакіяй Лось, Рыгорам Барадуліным
занатаваў Генадзь Казак

Як песні спрадвечныя – вёскі:
Заброддзе, Залучча, Зацішша...
Тут шапкі зялёныя вольхаў
Над хатамі вецер калыша.
Як слёзы гаротныя – вёскі:
Падолле, Пагосце, Палонцы...
Тут птушкі спяваюць па-свойску,
Пад промнямі яснага сонца.
Як памяць ссівелая – вёскі:
Судзілка, Старынка, Слабодка... [3, с. 46].

Алесь Шпыркоў і Анатоль Канапелька вялікую ўвагу надавалі
паказу сваіх родных мясцін. Так, лірычны герой верша “Расоншчына –
радзінная радзіма” Анатоля Канапелькі заўважаў:

Прыгожая ў зялёным шматгалоссі,
Прыгожая, калі вятры прыносяць
На Дрысу арабінавую восень.

Прыгожая ў зіхоткім шаласценні

Святла і ценяў,
Мройных летуценняў.
Прыгожая, калі ідуць снягі,
У комінах нячысцікі схаваны...

Прастуеш на Каляды ў Мурагі
Паслухаць байкі шляхціца Завальні [5, с. 10].

Сучасныя пісьменнікі Віцебшчыны звяртаюцца да паказу, а нярэдка і да асэнсавання ролі святых мясцін Беларусі. Пра гэта сведчаць, напрыклад, вершы “Высачаны” Анатоля Канапелькі пра жывую крыніцу ў Лёзненскім раёне, “Святая крыніца ў Вярхоўі”, “Маці Божай Браслаўскай” Ігара Пракаповіча.

Віцебшчына падаравала Беларусі і свету шмат знакамітых асоб. Па-свойму заканамерна, што пісьменнікі гэтага рэгіёна мастацкімі сродкамі імкнуцца ўшанаваць памяць пра вядомых дзеячаў культуры. Так, Навум Гальпяровіч у вершы “Сімяон Полацкі. Вясна 1664 г.” – паспрабаваў пункцірна паказаць гарадскія рэаліі і душэўны стан “вучонага манаха”, які адпраўляецца ў Маскву. Патрыятычны пафас дзейнасці Сімяона Полацкага і Еўфрасінні Полацкай раскрываўся ў вершах Аркадзя Нафрановіча. Вершы, прысвечаныя знакамітым землякам (Браніславу Эпімах-Шыпілу, Зінаідзе Канапельцы, Уладзіміру Паўлаву, Васілю Быкаву, Рыгору Барадуліну, Еўдакіі Лось, Уладзіміру Арлову, Давіду Сімановічу, Генадзю Бураўкіну, Валерыю Атрашкевічу, Марыі Баравік), – прыкметная частка літаратурнай спадчыны Анатоля Канапелькі. Асобная старонка ў паэзіі віцебскіх аўтараў – вершы, прысвечаныя Уладзіміру Караткевічу.

У творчасці сучасных пісьменнікаў Латгаліі найперш увасабляецца гарадскі пейзаж (Станіслаў Валодзька, Яўгеній Голубеў, Фаіна Осіна, Анастасія Сазанкова). Латышскі горад у іх мастакоўскім асэнсаванні – гэта спалучэнне розных архітэктурных і этнакультурных традыцый. Геаграфічная прастора Латгаліі ў рэпрэзентацыі пісьменнікаў гэтага рэгіёна ўрбанізаваная. Любімая пара года для большасці аўтараў Латгаліі – восень, калі прырода набывае яркія фарбы. Латгалія для пісьменнікаў гэтага рэгіёна – радзіма Яна Райніса (Станіслаў Валодзька); радавое гняздо графаў Плятэраў (Яўгеній Голубеў); куток, які яшчэ чакае свайго мастацкага адкрыцця (Фаіна Осіна); адначасова сонечная і змрочная, асабліва змрочная восенню, зямля, пейзаж і лёс якой нагадваюць Беларусь (Анастасія Сазанкова).

У геапэтыцы пісьменнікаў Віцебшчыны і Латгаліі заўважаюцца пэўныя тыпалагічныя сыходжанні на ўзроўні зместу і формы ў рэпрэзентацыі сваіх рэгіёнаў. На ўзроўні зместу абодва рэгіёны паказваюцца краем азёр і рэк. Часцей за ўсё вобраз рэгіёна

ўзнаўляецца ў лірычных творах, паколькі лірыка як род літаратуры дазваляе прама і непасрэдка выявіць эмоцыі суб'екта маўлення, перадаць яго настрой. Пэўныя тыпалагічныя сыходжанні на ўзроўні зместу і сістэмы вобразаў дэтэрмінаваныя найперш геаграфічна, а менавіта падабенствам ландшафту і клімату Латгаліі і Падзвіння. Разам з тым яны грунтуюцца і на псіхалагічнай аснове, паколькі вобразы роднага краю ствараюцца людзьмі так званым пераходным часам.

Геапэтыка мае не толькі эстэтычнае вымярэнне, але і прыкладное, інфармацыйна-пазнавальнае, імагалагічна-рэпрэзентатыўнае. У гэтым сэнсе плён геапэтыкі можа выкарыстоўвацца ў якасці ілюстрацыйнага матэрыялу ў галіне турызму, у прыватнасці ў сферы культурнага турызму, акрамя таго, высокамастацкая і этычна-карэктная геапэтыка садзейнічае палінацыянальнаму дыялогу ў сучасным свеце, росту ўзаемаразумення паміж народамі.

1. Голованов, В. Геопэтыка Кеннета Уайта / В. Голованов // Октябрь. – 2002. – № 4. – С. 158–183.
2. Барадулін, Р. Вечалле: кніга паэзіі. – Мінск : Маст. літ., 1980. – 336 с.
3. Дзвіна : Віцебшчына літаратурная. – Мінск : Маст. літ., 1992. – 334 с.
4. Дзвіна (Віцебшчына літаратурная): альманах. – Вып. 4. – Віцебск : Віцеб. абл. друкарня, 2005. – 176 с.
5. Канапелька, А. Жыццё прадоўжыцца ў песні / А. Канапелька. – Віцебск : Выд-ва Віцеб. дзярж. ун-та, 2010. – 73 с.

Казак Т.В., Касатая Т.У.

БЯСПЛАТНЫЯ ЭКСКУРСІІ ЯК АДНА З ФОРМ АКТУАЛІЗАЦЫІ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ

Гродна, Рэспубліка Беларусь

Адной з форм адукацыйнай і асветніцкай дзейнасці з мэтай прыцягнення ўвагі да гістарычных помнікаў з'яўляюцца экскурсіі. Арганізатарамі экскурсій традыцыйна выступаюць камерцыйныя, дзяржаўныя, адукацыйныя ўстановы і іх супрацоўнікі.

Традыцыйна экскурсія з'яўляецца асноўнай формай працы з турыстамі. Але яна пастаянна развіваецца, паўстаюць яе новыя віды. На працягу апошняга дзесяцігоддзя ў Еўропе некаторыя турфірмы спачатку як рэкламу, а потым пастаянна арганізуюць бясплатныя экскурсіі па папулярным мясцінам, а таксама па нетрадыцыйным маршрутам.

У Беларусі падобныя экскурсіі праводзяцца ў асноўным у межах дзейнасці краязнаўчых гурткоў для дзяцей і моладзі. Для шырокай грамадскасці іх сталі праводзіць актыўна з 2009 г. Ідэю прапанавалі